

Київський університет імені Бориса Грінченка

ГРИЦЕНКО ВІКТОРІЯ АНАТОЛІЇВНА

УДК 378.013.42

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПОДОЛАННЯ
СТАНУ САМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
І–ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Київському університеті імені Бориса Грінченка, м. Київ.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор
Веретенко Тетяна Григорівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Штифурак Віра Євгенівна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
професор кафедри психології;

кандидат педагогічних наук, професор
Заверико Наталія Віталіївна,
Запорізький національний університет,
завідувач кафедри соціальної педагогіки.

Захист відбудеться “22” січня 2015 року об 11 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.01 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13/б).

Автореферат розіслано “ ___ ” грудня 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. О. Терентьева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Суспільні трансформації в Україні обумовлені політичними та соціально-економічними змінами, швидким оновленням інформаційного простору та переоцінкою усталених цінностей. Це спричиняє необхідність адаптації молоді до різноманітних суспільних процесів, виконання нових соціальних ролей.

Зміна місця проживання, соціального оточення, зменшення контролю з боку батьків, невисокий адаптаційний потенціал студентів молодших курсів вищих навчальних закладів можуть призводити до тривожності, соціальної відчуженості та виникнення стану самотності студентів.

Забезпечення стабільного емоційного стану молоді є одним із завдань соціального виховання, задекларованого в Державній національній програмі “Освіта”, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Державній цільовій соціальній програмі “Молодь України” на 2009–2015 роки”, законах України “Про освіту”, “Про соціальну роботу з сім’ями, дітьми та молоддю” та інших законодавчих документах.

Проблема самотності особистості знаходиться на перетині різних галузей наукових знань: філософії, психології, соціології, соціальної педагогіки та соціальної роботи. На філософському рівні (М. Бердяєв, Г. Богослов, І. Влахос, А. Грицанов, О. Кузнецов, В. Лосський, Г. Палама, М. Покровський, Ж. Пузанова, Л. Рузова, Г. Сінаїт, Г. Сковорода, О. Соліна, Г. Торо, Е. Фромм та ін.) самотність розглядається крізь призму проблеми відчуження сучасної людини від природи, суспільства та самої себе.

У межах психологічного підходу самотність досліджується як особистісне новоутворення, розкриваються його психологічні механізми (Л. Варава, К. Роджерс, В. Сіляєва, С. Трубникова), культурно-історичні (О. Данчева, І. Кон, Ю. Швалб) та психологічні особливості самотності в підлітковому та юнацькому віці (С. Вербицька, О. Долгінова, Є. Заворотних, О. Кірпіков, О. Коротеєва, В. Лашук, С. Малишева, О. Неумоева, Г. Шагівалєєва, Р. Шмельов та ін.); проблеми відторгнення підлітків однолітками (М. Кравцова, Д. Лейн, В. Петросянц).

Феномен самотності у контексті фізичного, психічного та соціального розвитку і діяльності особистості розглядається з різних позицій у наукових дослідженнях педагогів Г. Гаврилової, О. Ісмаїлової, О. Пачіної, О. Петрової, З. Сафіної, І. Слободчикова. У соціальній педагогіці стани, близькі самотності, зокрема соціальна ізоляція, усамітнення, соціальна відчуженість розглядаються у роботах О. Задорожної, Л. Кузнецової, О. Литовченко, А. Мудрика, А. Поляничко, М. Чулкової.

Різні аспекти соціально-педагогічної роботи зі студентською молоддю висвітлено у працях Р. Вайноли, Т. Веретенко, М. Гладиш, Л. Дябел, О. Лісовця, Т. Лях, С. Савченко, Н. Чернухи та інших. Питанню попередження та подолання проявів девіантної і деприваційної поведінки дітей і молоді присвячені роботи

Л. Вольнової, Т. Журавель, Г. Золотової, М. Кириленко, І. Козубовської, І. Корнієнко, В. Оржеховської, В. Ролінського, Н. Сергєєвої.

Аналіз досліджень з проблеми подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації дозволив виокремити низку *суперечностей* між:

- тенденцією до зростання кількості студентів, які перебувають у стані самотності, та відсутністю у сучасній соціально-педагогічній практиці систематичної роботи фахівців із ними;

- об'єктивною потребою подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів і недостатньою теоретичною та методичною розробкою відповідних програм;

- необхідністю роботи фахівців мультидисциплінарної команди з самотніми студентами вищого навчального закладу І–ІІ рівня акредитації та відсутністю науково-методичного забезпечення такої роботи.

Суспільна значущість проблеми подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації, недостатній рівень теоретичного дослідження соціально-педагогічних умов подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації та їх практичного впровадження у соціокультурне середовище вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **“Соціально-педагогічні умови подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження входить до плану науково-дослідної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка “Філософські, освітологічні та методичні засади компетентісної особистісно-професійної багатопрофільної університетської освіти” (Державний реєстраційний номер 0110U006274). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 5 від 24 березня 2011 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 29 травня 2012 р.).

Мета дослідження: визначити та обґрунтувати соціально-педагогічні умови подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації, перевірити їх ефективність.

Відповідно до мети дослідження сформульовано його основні **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми самотності студентів та виокремити соціально-педагогічні чинники її виникнення.

2. Проаналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід подолання стану самотності студентів.

3. Охарактеризувати стан самотності студентів вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації, визначити його критерії, показники та рівні.

4. Обґрунтувати соціально-педагогічні умови подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації.

5. Експериментально перевірити ефективність соціально-педагогічних умов

подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації.

Об’єкт дослідження – стан самотності студентів вищих навчальних закладів.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні умови подолання стану самотності студентів у соціокультурному середовищі вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять філософські, психологічні та педагогічні концепції про: соціальну сутність людини, структуру гуманістичних і соціальних цінностей; взаємозалежність психічної, соціальної та духовної цілісності людини (Г. Богослов, І. Влахос, В. Лосський, Г. Палама, Г. Сінаїт, Г. Сковорода та ін.); теорії соціальної та культурологічної обумовленості самотності (О. Данчева, І. Кон, Л. Пепло, Д. Перлман, М. Покровський, Ж. Пузанова, П. Сьюфільд, Ю. Швалб); соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю (О. Безпалько, Р. Вайнола, І. Зверева, Г. Лактіонова, А. Мудрик, В. Штифурак та ін.); особистісно-орієнтованого виховання (Г. Балл, І. Бех, Л. Божович, Є. Бондаревська, М. Боришевський, Л. Виготський, С. Рубінштейн, І. Якіманська) та середовищного підходу (О. Артюхіна, В. Бочарова, Л. Вольнова, К. Дубич, О. Мітіна, В. Стрельников, О. Ярошинська).

Для досягнення мети та реалізації завдань дослідження застосовувався комплекс загальнонаукових **методів**: *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння – для теоретичного узагальнення основних підходів щодо визначення сутності самотності, теоретичних і методичних основ подолання стану самотності студентів; конкретизація та систематизація наукових знань – для розробки завдань дослідження, уточнення сутності базових понять дослідження, визначення компонентів, критеріїв, показників та рівнів прояву стану самотності студентів; аналіз документів – для визначення змісту роботи фахівців щодо подолання стану самотності студентів; *емпіричні*: педагогічне спостереження, анкетування, бесіди – для з’ясування рівня прояву стану самотності студентів; соціально-педагогічний експеримент – для перевірки соціально-педагогічних умов подолання стану самотності студентів; *статистичні*: кореляційний, дисперсійний і факторний аналіз, t–критерій Стьюдента для визначення валідності та надійності отриманих експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася в Дніпропетровському педагогічному коледжі Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, Державному навчальному закладі “Міжрегіональне вище професійне училище з поліграфії та інформаційних технологій” м. Дніпропетровська, Нікопольському педагогічному училищі Державного вищого навчального закладу “Криворізький національний університет”, Запорізькому педагогічному коледжі та Дніпропетровському індустріальному коледжі. До експериментальної роботи було залучено 564 студенти вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що *вперше* визначено та класифіковано соціально-педагогічні чинники виникнення стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації,

виявлено його основні соціально-педагогічні ознаки; обґрунтовано компоненти стану самотності студентів (когнітивний, емоційний, соціальний та поведінково-регулятивний), визначено критерії (інформаційний, емоційний, соціальний, поведінковий), показники та рівні прояву (низький, середній, високий) стану самотності; обґрунтовано соціально-педагогічні умови його подолання (мінімізація чинників виникнення стану самотності студентів у соціокультурному середовищі вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації; впровадження мультидисциплінарного підходу у соціально-педагогічну роботу з самотніми студентами; розробка та реалізація комплексної програми для студентської молоді, викладачів, батьків з подолання стану самотності студентів); *уточнено* зміст поняття “стан самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації”; характеристики соціокультурного середовища вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації, які впливають на процес подолання стану самотності студентів; *подальшого розвитку набуло* змістовно-технологічне забезпечення соціально-педагогічної роботи з подолання стану самотності студентів у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації.

Практичне значення дослідження полягає в розробці комплексної програми подолання стану самотності студентів, методичного забезпечення соціально-педагогічної роботи із самотніми студентами (методичні рекомендації з організації роботи, перелік форм роботи) для соціальних педагогів, практичних психологів, кураторів академічних груп та майстрів виробничого навчання.

Отримані результати дослідження, основні його положення та висновки можуть використовуватися у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації; при викладанні навчальних дисциплін “Основи міжособистісного спілкування”, “Технології соціально-педагогічної роботи” та варіативних дисциплін для студентів спеціальностей “Соціальна педагогіка” і “Соціальна робота” вищих навчальних закладів, а також у процесі підвищення кваліфікації педагогічних і соціальних працівників у системі післядипломної освіти.

Результати дослідження **впроваджено** в діяльність Дніпропетровського педагогічного коледжу Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (довідка № 232 від 21.06.2013), Державного навчального закладу “Міжрегіональне вище професійне училище з поліграфії та інформаційних технологій” (довідка № 97-02/02 від 04.07.2013), Нікопольського педагогічного училища Державного вищого навчального закладу “Криворізький національний університет” (довідка № 3/32-49 від 09.10.2013), Дніпропетровського індустріального коледжу (довідка № 208 від 27.03.2014), Запорізького педагогічного коледжу (довідка № 337 від 27.10.2014).

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні результати роботи обговорювалися на науково-методичних семінарах кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка (2012–2014), кафедри соціальної роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (2010–2012). Основні положення дисертації доповідалися на конференціях різного рівня: *міжнародних*: “Європейський

освітній простір: стан, проблеми, перспективи” (Дніпропетровськ, 2010), “Kluczowe aspekty naukowej dzialalnosci – 2011” (Пшемисль (Польща), 2011), “Veda a technologie: krok do budoucnosti – 2011” (Прага (Чехія), 2011), “Veda a vznik – 2011/2012” (Прага (Чехія), 2012), “Філософія освіти у контексті історико-філософського знання” (Дніпропетровськ, 2011), “Безпека життєдіяльності та охорона здоров’я дітей і молоді ХХІ сторіччя: сучасний стан, проблеми та перспективи” (Переяслав-Хмельницький, 2011), “8-мі Тавричні читання “Анахарсис”: Світ як горизонт смислів і значень” (Крим, 2012 р.), “Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии” (Новосибирск, 2014); *всеукраїнських*: “Соціальний захист та соціальний супровід: теорія, практика та перспективи розвитку” (Кам’янець-Подільський, 2012), “Треті Сіверянські соціально-психологічні читання” (Чернігів, 2012), “Соціальна робота в Україні: сутність, основні напрями, проблеми. Перспективи розвитку державної служби в умовах глобальних трансформацій соціополітичного простору України” (Дніпропетровськ, 2013); *регіональних науково-практичних конференціях*: “Реформування державної системи соціального захисту населення України. Правозастановчі та організаційні норми закону України “Про державну службу” (Дніпропетровськ, 2012); регіональному методичному об’єднанні соціальних педагогів і практичних психологів педагогічних ВНЗ I–II рівнів акредитації Південного регіону України (Дніпропетровськ, 2011).

Публікації. Основні положення і результати дисертації висвітлено у 15 одноосібних друкованих працях, з них 5 статей у вітчизняних фахових виданнях, 2 статті – у зарубіжних наукових виданнях, 8 – у збірниках матеріалів конференцій та журналах.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (314 найменувань, із них 67 іноземною мовою), 18 додатків на 26 сторінках. Робота містить 36 таблиць, 12 гістограм та 4 рисунки. Загальний обсяг дисертації становить 258 сторінок, з них – 199 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми, ступінь розробленості проблеми, її зв’язок з науковими програмами, планами, темами, визначено об’єкт, предмет, мету, завдання, теоретичні основи та методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення дослідження; подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження; наведено дані про публікації автора, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – “**Теоретико-методичний аналіз подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації**” – розкрито теоретичні основи вивчення проблеми самотності студентів, проаналізовано основні підходи (ісихастський антропологічний, соціально-культурологічний, когнітивний, феноменологічний, соціально-психологічний, психолого-педагогічний) та теорії (міжособистісного розвитку, прив’язаності,

захисного виховання тощо) у філософії, соціології, психології, педагогіці та соціальній педагогіці щодо сутності стану самотності людини; визначено та класифіковано чинники його виникнення; проаналізовано сучасну практику подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації; узагальнено класифікації і обґрунтовано ефективні стратегії подолання стану самотності студентів.

У роботі здійснено аналіз праць Дж. Качіоппо, І. Кона, К. Кутрони, П. Сьюфільда, Г. Торо, Е. Фромма, в яких розкрито сутність стану самотності як багатогранного явища, його природу, види, наслідки крізь призму проблем взаємодії особистості із суспільством, найближчим соціокультурним середовищем. Це дозволило систематизувати погляди до розуміння сутності стану самотності особистості, визначити види самотності (хронічна, ситуативна, тимчасова), кореляти самотності (усамітнення, ізоляція, відчуженість, відлюддя, депривація), дослідити взаємозв'язок між ними.

На основі досліджень Л. Дябел, Г. Гаврилової, В. Лашук, О. Леонової, З. Сафіної обґрунтовано, що самотність студентів є соціально-педагогічною проблемою, яка детермінована низкою соціально-педагогічних чинників: особливостями віку студентів; життєвими кризовими обставинами; особистісними особливостями студентів (занижена самооцінка, сором'язливість, брак комунікативних навичок); відсутністю достатньої кількості та якості міжособистісних контактів з однолітками, соціальним відторгненням студента групою; характером сімейних відносин та життєвими установками.

На підставі наукових праць уточнено зміст поняття *“стан самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації”* як соціально-емоційного явища, спричиненого браком їхніх відносин із значимими людьми, що супроводжується відчуттям ізолюваності, непотрібності та втрати. Обґрунтовано соціально-педагогічні ознаки стану самотності студентів: дефіцити прийняття та розуміння з боку інших людей, довіри та відвертості у відносинах з однолітками та батьками, спільності інтересів та поглядів; низька самооцінка, невпевненість у собі; низькі очікування від відносин з однолітками, батьками; конфліктність у відносинах; недостатній рівень усвідомлення цінності та сенсу свого життя; відчуття ізолюваності, непотрібності та втрати; нераціональне використання вільного часу. У структурі стану самотності студентів виокремлено чотири *компоненти*: когнітивний, емоційний, соціальний та поведінково-регулятивний.

Когнітивний компонент характеризується наявністю знань про самоцінність та сенс власного життя, способи емоційної саморегуляції, норми і правила успішної комунікації, обізнаністю щодо стратегій подолання стану самотності. Емоційний компонент представлено такими складовими: емоційна стабільність, ставлення студента до себе і до перебування на самоті, впевненість у собі та почуття потрібності іншим. Соціальний компонент характеризує наявність довірчих відносин студента з одногрупниками та батьками, задоволеність спілкуванням з однолітками та батьками, наявність чи відсутність спільності інтересів і поглядів, позитивні очікування від соціальної взаємодії. Зміст поведінково-регулятивного компоненту стану самотності розкривається через

наявність чи відсутність уміння ефективно використовувати вільний час, уміння саморегуляції у подоланні стану самотності, здатність конструктивно вирішувати конфліктні ситуації, налагоджувати та підтримувати відносини з однолітками та батьками.

У розділі здійснено аналіз існуючих теоретичних концепцій (захисного виховання, культурологічної), підходів (комплексного, особистісно-орієнтованого, середовищного тощо) та практичних моделей і стратегій подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації.

Ґрунтуючись на положеннях особистісно-орієнтованого (Г. Балл, І. Бех, Є. Бондаревська, І. Якиманська) та середовищного (О. Артюхіна, В. Бочарова, Л. Вольнова, К. Дубич, О. Мітіна, В. Стрельніков, О. Ярошинська) підходів виокремлено характеристики соціокультурного середовища вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації, які впливають на процес подолання стану самотності студентів: гармонійні відносини з викладачами, однолітками; організація позанавчальної діяльності та дозвілля як особливої сфери життєдіяльності студентської молоді; оптимальний рівень технологічного, естетичного та побутового оснащення приміщень та гуртожитків, доступ до Інтернет-ресурсів; наявність традицій вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації.

На підставі аналізу сучасних практичних моделей подолання стану самотності: структурно-функціональної (Г. Гаврилова), динамічної (О. Леонова, С. Малишева), психолого-педагогічної (В. Лашук, О. Неумоева, С. Сіперсед та ін.) обґрунтовано, що програми подолання стану самотності студентів мають бути орієнтовані на роботу із самотніми студентами одночасно в трьох напрямках: розвиток соціальних навичок; зміна когнітивно-поведінкових установок та розвиток ефективних стратегій подолання стану самотності.

У розділі здійснено аналіз наукових праць Х. Брок, А. Рокач, К. Рубінстайна, С. Сіперседа, П. Шейвера та інших, на підставі яких узагальнено сучасні класифікації стратегій подолання стану самотності студентів за критерієм їх ефективності. На основі проаналізованих класифікацій ефективними стратегіями подолання стану самотності студентів визначено: активне усамітнення (хобі, слухання музики, прогулянки, фізичні вправи тощо); соціальна взаємодія (очне та дистанційне підтримання існуючих відносин), конструктивне спілкування у соціальних мережах; активна громадська діяльність, волонтерство; адекватне емоційне реагування. Натомість неефективними стратегіями подолання стану самотності є пасивні способи реагування та поведінки: зловживання алкоголем, наркотиками, медикаментами; переїдання, тривалий сон; уникання соціальної взаємодії; неконструктивне використання Інтернету.

У *другому розділі* – **“Обґрунтування та практична реалізація соціально-педагогічних умов подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації”** – охарактеризовано стан самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації, визначено його критерії, показники та рівні прояву; обґрунтовано соціально-педагогічні умови подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації;

розкрито процедуру формувального етапу експерименту, перевірено ефективність впроваджених соціально-педагогічних умов подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації.

Визначено *критерії* та *показники* стану самотності студентів: *інформаційний*, показниками якого є – наявність у студента знань про самоцінність життя, знання способів емоційної саморегуляції, обізнаність щодо стратегій подолання стану самотності, знання норм і правил успішної комунікації; *емоційний* – емоційна стабільність, впевненість студента у собі, почуття потрібності іншим людям і позитивне ставлення студента до перебування на самоті; *соціальний* – довірчі відносини з одногрупниками та батьками, задоволеність спілкуванням з ними, спільність інтересів і поглядів з батьками й однолітками, позитивні очікування від соціальної взаємодії; *поведінковий* – уміння ефективно використовувати вільний час, саморегуляція в подоланні стану самотності, здатність конструктивно вирішувати конфлікти, налагодження та підтримання відносин з однолітками та батьками.

У результаті аналізу планів роботи соціальних педагогів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації встановлено, що недостатньо уваги приділено питанню вирішення проблеми самотності студентів, простежується майже повна відсутність організаційних форм соціально-педагогічної роботи, спрямованих на подолання стану самотності студентів.

На основі факторного, кореляційного, дисперсійного аналізу доведено вплив якісних та кількісних параметрів міжособистісного спілкування студентів з однолітками на виникнення у них стану самотності; доведено вплив якісних та кількісних показників родинного спілкування, рівня матеріальної забезпеченості сім'ї на виникнення стану самотності студентів; визначено особистісні особливості студентів, які можуть спричиняти у них стан самотності; проаналізовано кризові життєві обставини, які детермінують виникнення стану самотності студентів, та найбільш уживані студентами стратегії його подолання.

На основі критеріїв та показників обґрунтовано рівні прояву стану самотності: високий, середній та низький. У процесі констатувального етапу експерименту були сформовані контрольна (КГ) та експериментальна групи (ЕГ), чисельність яких відповідно становила 179 та 184 осіб. Загальна кількість учасників експерименту становила 363 студента, 80 педагогічних працівників – членів мультидисциплінарної команди, 124 батьків.

У результаті якісної і кількісної обробки отриманих емпіричних даних та їх аналізу виявлено числові показники рівнів прояву стану самотності студентів. Низький рівень за інформаційним критерієм виявлено у 5,3 % студентів КГ та у 5,4 % студентів ЕГ. Для них характерним є стійке усвідомлення соціальної цінності, змістовності і сенсу власного життя; розуміння індивідуальності та неповторності власної особистості. У таких студентів сформовані уявлення щодо активних стратегій подолання стану самотності та способів емоційної саморегуляції. Вони на достатньому рівні володіють знаннями норм і правил успішної комунікації. Низький рівень за емоційним критерієм виявлено у 7,8 % студентів КГ та у 6,0 % студентів ЕГ. Такі студенти характеризуються

впевненістю у собі, емоційною стабільністю, відчуттям внутрішньої наповненості, цілісності. У них сформовано позитивне ставлення до перебування на самоті та стійка мотивація до використання активних стратегій подолання. Низький рівень за соціальним критерієм спостерігався у 6,9 % студентів КГ та 4,3 % студентів ЕГ. У них довірчі відносини та спільність інтересів і поглядів з батьками, однолітками та одногрупниками; чітко виражена задоволеність спілкуванням з однолітками, батьками; характерні стійкі позитивні очікування від соціальної взаємодії. Низький рівень за поведінковим рівнем виявлено у 5,0 % студентів КГ та 3,2 % студентів ЕГ. Для цих студентів характерним є сформованість уміння ефективно використовувати вільний час та активні стратегії подолання стану самотності; наявна здатність керувати власним емоційним станом і конструктивно вирішувати конфлікти; вміння налагоджувати та підтримувати гармонійні відносини з однолітками та батьками.

Середній рівень прояву стану самотності за інформаційним критерієм виявлено у 55,9 % студентів КГ та 58,7 % студентів ЕГ; за емоційним критерієм – у 63,7 % – КГ та 56,5 % – ЕГ; за соціальним критерієм – у 54,3 % – КГ та 56,6 % – ЕГ; за поведінковим критерієм – у 58,7 % – КГ та 60,9 % – ЕГ.

Високий рівень за інформаційним критерієм виявлено у 38,8 % студентів КГ та у 35,9 % студентів ЕГ. Такі студенти характеризуються переживанням самотності з високою інтенсивністю та тривалістю, відсутністю усвідомлення соціальної цінності та сенсу власного життя. Розуміння ними індивідуальності та неповторності власної особистості перетворено на усвідомлення та відчуття ізольованості від інших людей; їм притаманні відсутність уявлень щодо активних стратегій подолання стану самотності та способів емоційної саморегуляції, поверхнева обізнаність про норми та правила успішної комунікації. Високий рівень за емоційним критерієм виявлено у 36,3 % КГ та 43,5 % ЕГ респондентів. Таких студентів характеризує відсутність впевненості у собі; відчуття внутрішньої пустоти; наявність у них сильного та постійного бажання уникати перебування на самоті, постійна загальна нетерпимість, частий страх та відчуття відрази до стану самотності; відсутність мотивації до використання активних стратегій подолання. Високий рівень за соціальним критерієм виявлено у 38,8 % та 39,1 % студентів КГ та ЕГ відповідно. Таким студентам притаманні виражений дефіцит довіри, відвертості, розуміння у відносинах з одногрупниками та батьками; дефіцит спільності інтересів і поглядів; незадоволеність спілкуванням з однолітками, батьками; низька ступінь розуміння їхніх інтересів та потреб з боку батьків; низька соціальна активність і негативні очікування від соціальної взаємодії. Високий рівень за поведінковим критерієм виявлено у 36,3 % та 35,9 % студентів КГ та ЕГ відповідно. Такі студенти часто переживають дефіцит навичок спілкування, труднощі у налагодженні контактів та підтримуванні відносин з однолітками та батьками; їм притаманні високий рівень конфліктності, нездатність керувати власним емоційним станом і конструктивно вирішувати конфлікти. У них несформовані вміння ефективно використовувати вільний час та активні стратегії подолання стану самотності.

На основі аналізу соціально-педагогічних чинників виникнення стану самотності студентів, наукових праць, зарубіжного досвіду впровадження програм подолання стану самотності, результатів констатувального етапу експерименту обґрунтовано *соціально-педагогічні умови* подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації: мінімізація чинників виникнення стану самотності студентів у соціокультурному середовищі вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації; впровадження мультидисциплінарного підходу у соціально-педагогічній роботі із самотніми студентами; розробка та реалізація комплексної програми для студентської молоді, викладачів, батьків з подолання стану самотності студентів.

Реалізація першої умови – *мінімізація чинників виникнення стану самотності студентів у соціокультурному середовищі вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації* – була спрямована на формування такого соціокультурного середовища, в якому нейтралізується вплив чинників виникнення стану самотності студентів, пов'язаних із відносинами з однолітками, батьками, педагогами. На основі аналізу наукових досліджень Т. Алексеєнко, О. Артюхіної, Т. Веретенко, С. Гледдінга, К. Дубич, В. Стрельнікова та соціально-педагогічної роботи у вищих навчальних закладах обґрунтовано, що подолання стану самотності студентів є ефективнішим у соціокультурному середовищі вищого навчального закладу за умови організації системної, безперервної роботи, яка спрямована на мінімізацію чинників виникнення стану самотності студентів; сприяння налагодженню відносин студентів із однолітками, педагогами та батьками, які задовольнятимуть афіліативні емоційні потреби студентів.

Реалізація цієї умови забезпечувалася шляхом упровадження різних форм соціально-педагогічної роботи (години саморозвитку студентів, зустрічі із старшокурсниками “Справжній студент”, екскурсії містом, відвідування театрів, кінотеатрів, розважальних центрів, конкурс проектів “Мій чарівний куточок міста”) та стимулювання соціальної активності студентів (залучення до волонтерської групи “Допоможемо із радістю!”, спілкування студентів з друзями та батьками в “Інтернет кафе”).

Впровадження мультидисциплінарного підходу у соціально-педагогічній роботі із самотніми студентами забезпечило комплексний вплив фахівців мультидисциплінарної команди під час соціально-педагогічної роботи із самотніми студентами. Реалізація цієї умови здійснювалася покроково: *перший крок* – обговорення доповідей на семінарах і нарадах вищих навчальних закладів щодо стану самотності студентів; *другий* – визначення функцій і координація роботи фахівців мультидисциплінарної команди щодо подолання стану самотності студентів; *третій* – інформування та консультування педагогічних працівників; *четвертий* – розробка тематики та змісту бесід зі студентами для кураторів та майстрів виробничого навчання під час виховних годин.

Обґрунтовано функції членів мультидисциплінарної команди з урахуванням їхніх посадових обов'язків (див. таблицю 1).

Функції членів мультидисциплінарної команди

Назва функції	Соціальний педагог	Практичний психолог	Куратор/майстер виробничого навчання
	Зміст функції		
Діагностична	Аналіз взаємин самотніх студентів із викладачами й однолітками та у родині студента	Діагностика рівня розвитку комунікативних навичок та інших особистісних якостей студентів	Оцінка взаємин в академічній групі студентів та особливостей життєвих ситуацій студентів
Організаторська	Допомога студентам у використанні ресурсів соціокультурного середовища вищого навчального закладу	-	Залучення студентів академічної групи до різних видів позанавчальної діяльності
Консультативна	Консультування педагогів щодо результатів діагностики та особистісних якостей самотніх студентів	Консультування членів мультидисциплінарної команди щодо психологічних особливостей самотніх студентів	-
Комунікативна	Сприяння налагодженню взаємодії членів сім'ї студентів, насаження батьків на активне спілкування з дітьми	Допомога у проведенні групових занять із самотніми студентами	Допомога у налагодженні безпечних і довірчих відносин самотніх студентів з одногрупниками, батьками, педагогами
Соціально-терапевтична	Підтримка самотніх студентів, інформування щодо причин стану самотності та можливостей отримання допомоги у його подоланні	Проведення індивідуальної роботи із самотніми студентами для підвищення самооцінки студентів, впевненості у собі, розвитку позитивних когнітивно-поведінкових установок	-
Посередницька	Обмін інформацією між членами команди та координація командної роботи	-	Ознайомлення студентів з інфраструктурою, інформаційними та технічними можливостями навчального закладу
Попереджувально-профілактична	Залучення студентів до різних видів позанавчальної діяльності	-	Інформування батьків щодо чинників, наслідків та стратегій подолання стану самотності студентів; надання батькам необхідної допомоги
Аналітико-прогностична	-	Розробка рекомендацій для членів мультидисциплінарної команди щодо корекції стану і поведінки самотніх студентів	Інформування членів команди щодо взаємин та особливостей життєвих ситуацій студентів, узгодження стратегії втручання із запитами членів команди

Розробка та реалізація комплексної програми для студентської молоді, викладачів, батьків з подолання стану самотності студентів сприяла подоланню визначених компонентів стану самотності студентів. Комплексна програма реалізовувалася на основі принципів гуманізму, активізації студентів, добровільної участі, системності та комплексності. У рамках реалізації програми робота з подолання стану самотності проводилася як із самотніми студентами, їхніми одногрупниками, так і з їхніми батьками.

Комплексна програма поєднувала різні групові форми соціально-педагогічної роботи, серед яких: тренінг з подолання стану самотності студентів “Кожен з нас – унікальний!”, тематичні зустрічі зі студентами, студентський клуб знайомств “Oneway”, “Батьківська вітальня”. Під час реалізації програми широко використовувалися такі методи та форми роботи, як самопрезентації, інформаційні повідомлення, мозкові штурми, рольові ігри, бесіди, дискусії, відео-обговорення, фотовиставки, студентські вечірки, виїзди на базу відпочинку тощо. Ці форми роботи спрямовані на подолання стану самотності студентів, зокрема оволодіння ними знаннями про самоцінність життя людини та активні стратегії подолання; підвищення самооцінки студентів і впевненості у собі; розвиток комунікативних навичок студентів, формування вмінь побудови гармонійних відносин з батьками, безпечних та здорових стосунків з представниками протилежної статі, вміння саморегуляції у подоланні стану самотності. Основними формами індивідуальної роботи зі студентами були очне, телефонне консультування та бесіди.

Експериментальна робота передбачала оцінку ефективності визначених соціально-педагогічних умов подолання стану самотності студентів. Здійснено аналіз ефективності проведеної експериментальної роботи, опис та узагальнення емпіричних даних, побудову частотних та відсоткових розподілів за кожним з визначених критеріїв стану самотності студентів, оцінку достовірності змін у рівнях прояву стану самотності, що відбулися в контрольній та експериментальній групах з використанням t-критерію Стьюдента.

Для оцінки ефективності експериментальної роботи проводилося порівняння результатів діагностики показників стану самотності студентів за методами, які використовувалися у ході проведення констатувального експерименту. Аналіз діагностування засвідчив, що у студентів змінилось ставлення до стану самотності та перебування на самоті. Якщо до початку експерименту лише 18 % студентів ставилися позитивно до можливості перебувати на самоті, то наприкінці таких студентів стало 36 %. Ще 5 % студентів засвідчили розвиток творчої самореалізації під час перебування на самоті. Якщо на констатувальному етапі лише 36 % студентів були задоволені своїми відносинами з найближчим оточенням, то наприкінці таких студентів було 55 %. Вони відзначали відновлення та налагодження довірливих відносин з батьками та друзями, покращення взаєморозуміння, зростання зацікавленості у житті інших людей та бажання підтримувати близьких їм людей.

На початку формувального експерименту було 40 % студентів ЕГ із високим рівнем емоційної стабільності; наприкінці експерименту таких студентів стало 68 %. Збільшилася їх впевненість у собі, впевненість у підтримці з боку інших

людей під час складних обставин та кризових ситуацій, впевненість у можливості їх зміни, зменшення чи подолання. Відбулися позитивні зміни за такими показниками поведінкового критерію стану самотності як уміння саморегуляції та здатність конструктивно вирішувати конфліктні ситуації через збільшення таких студентів з 31 % до 56 %. Студенти визнавали набуту можливість більш спокійно реагувати на критику, свідчили про те, що змінилося їх ставлення до кризових та стресових ситуацій, і до інших людей. Розвиток навичок рефлексії, усвідомлення власних станів, почуттів, переживань спостерігалось у студентів ЕГ з 23 % до 86 % наприкінці експерименту.

Позитивні зміни у комунікативній сфері відбулись у 73 % студентів. Вони засвідчили покращення їхніх комунікативних навичок, здатність більш відкрито, невимушено та зацікавлено спілкуватися з іншими людьми, налагоджувати нові контакти. Розширення сфери спілкування вплинуло (у 70 % студентів у порівнянні з 41 % на констатувальному етапі) на появу позитивного досвіду й очікувань від соціальних контактів з людьми, сприяло виявленню спільності інтересів і поглядів студентів. Як результат, у них спостерігався більш високий рівень загальної задоволеності спілкуванням. Отримані дані дозволили відзначити тенденцію до збільшення чисельності студентів, які рідко перебувають у стані самотності (45 % у порівнянні з 27 % під час констатувального етапу дослідження). Збільшилася кількість студентів ЕГ, налаштованих на використання активних стратегій подолання стану самотності (з 14 % до 41 %).

Аналіз результатів формувального етапу експерименту дозволив констатувати, що існує істотна відмінність рівнів прояву стану самотності студентів контрольної та експериментальної груп ($p < 0,001$). У студентів ЕГ простежуються чітка позитивна динаміка за кожним із критеріїв. Засвідчено значне зменшення чисельності студентів з високим рівнем прояву стану самотності (з 35,9 % до 4,3 % за інформаційним критерієм, з 43,5 % до 18,4 % за емоційним, з 39,1 % до 8,7 % та з 35,9 % до 17,4 % за соціальним та поведінковим критеріями відповідно) та зростання частки студентів з середнім (з 56,6 % до 76,1 % за соціальним критерієм) та низьким рівнями (з 6,0 % до 20,7 % за емоційним критерієм). Найбільш істотні зміни зафіксовані за інформаційним критерієм стану самотності, найменш – за поведінковим. У студентів контрольних груп достовірних змін у рівнях прояву стану самотності практично не зафіксовано ($p < 0,528$). Основні результати експериментальної роботи представлено у таблиці 2.

**Узагальнені дані результатів експериментальної роботи
з подолання стану самотності студентів
вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації (у %)**

Критерії	Рівні	КГ		Динаміка	ЕГ		Динаміка
		до експ.	після експ.		до експ.	після експ.	
Інформаційний	Низький	5,3	5,0	-0,3	5,4	10,0	4,6
	Середній	55,9	51,2	-4,7	58,7	85,7	27,0
	Високий	38,8	43,8	5,0	35,9	4,3	-31,6
Емоційний	Низький	7,8	10,1	2,3	6,0	20,7	14,7
	Середній	55,9	52,5	-3,4	50,5	60,9	10,4
	Високий	36,3	37,5	1,2	43,5	18,4	-25,1
Соціальний	Низький	6,9	7,8	0,9	4,3	15,2	10,9
	Середній	54,3	54,8	0,5	56,6	76,1	19,5
	Високий	38,8	37,4	-1,4	39,1	8,7	-30,4
Поведінковий	Низький	5,0	6,3	1,4	3,2	17,4	14,2
	Середній	58,7	53,7	-5,0	60,9	65,2	4,3
	Високий	36,3	40,0	3,7	35,9	17,4	-18,5

Результати експериментального дослідження засвідчили ефективність розроблених і впроваджених у соціокультурному середовищі вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації соціально-педагогічних умов подолання стану самотності студентів.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано шляхи розв'язання проблеми подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації, що знайшло своє відображення у її теоретичному обґрунтуванні та впровадженні соціально-педагогічних умов. Результати теоретичного та експериментального дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань, що є підставою для таких **висновків**:

1. На основі аналізу наукових досліджень та філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної, соціально-педагогічної літератури обґрунтовано, що самотність студентів є соціально-педагогічною проблемою, яка детермінована низкою соціально-педагогічних чинників: особливостями віку студентів; життєвими кризовими обставинами; особистісними особливостями студентів (занижена самооцінка, сором'язливість, брак комунікативних навичок); відсутністю достатньої кількості та якості міжособистісних контактів з

однолітками, соціальним відторгненням студента групою; характером сімейних відносин та життєвими установками.

Визначено, що стан самотності студентів – це соціально-емоційне явище, спричинене браком їхніх відносин із значимими людьми, що супроводжується відчуттям ізольованості, непотрібності та втрати. Виокремлено компоненти стану самотності студентів: когнітивний, емоційний, соціальний та поведінково-регулятивний.

2. Проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід подолання стану самотності студентів. Встановлено, що у міжнародній практиці подолання стану самотності студентів передбачає роботу із самотніми студентами одночасно в трьох напрямках: розвиток соціальних навичок; зміна когнітивно-поведінкових установок та розвиток навичок використання ефективних стратегій подолання стану самотності. Доведено, що ефективними стратегіями подолання стану самотності у вітчизняній та зарубіжній практиці є соціальна взаємодія, емоційне реагування та активне усамітнення.

Визначено провідну роль соціокультурного середовища вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації та його значення у процесі подолання стану самотності студентів. Цьому сприяють: налагодження гармонійних відносин з викладачами, однолітками; організація позанавчальної діяльності та дозвілля як особливої сфери життєдіяльності студентської молоді; оптимізація рівня технологічного, естетичного та побутового оснащення приміщень та гуртожитків, доступу до Інтернет-ресурсів; засвоєння традицій вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації.

3. Обґрунтовано критерії і показники стану самотності студентів: інформаційний (наявність у студента знань про самоцінність життя; знання способів емоційної саморегуляції, обізнаність щодо стратегій подолання стану самотності, знання норм і правил успішної комунікації); емоційний (емоційна стабільність, впевненість студента у собі, почуття потрібності іншим людям і позитивне ставлення студента до перебування на самоті); соціальний (довірчі відносини з одногрупниками та батьками, задоволеність спілкуванням з ними, спільність інтересів і поглядів з батьками й однолітками, позитивні очікування від соціальної взаємодії); поведінковий (уміння ефективно використовувати вільний час, саморегуляція в подоланні стану самотності, здатність конструктивно вирішувати конфлікти, налагодження та підтримання відносин з однолітками та батьками). На основі означених критеріїв та показників охарактеризовано рівні (високий, середній та низький) прояву стану самотності.

Представлено результати діагностики стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації. У значної частини студентів встановлено високі та середні рівні прояву стану самотності за інформаційним, емоційним, соціальним та поведінковим критеріями.

4. Визначено та обґрунтовано соціально-педагогічні умови подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації: мінімізація чинників виникнення стану самотності студентів у соціокультурному середовищі вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації; впровадження

мультидисциплінарного підходу у соціально-педагогічній роботі із самотніми студентами; розробка та реалізація комплексної програми для студентської молоді, викладачів, батьків з подолання стану самотності студентів.

Доведено, що ефективними формами соціально-педагогічної роботи є години саморозвитку студентів, зустрічі із старшокурсниками, залучення до волонтерської групи, тренінг з подолання стану самотності студентів, тематичні зустрічі зі студентами, студентський клуб знайомств, очне та телефонне консультування студентів.

5. Здійснено експериментальну перевірку соціально-педагогічних умов подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації. За результатами формувального експерименту відзначено наявність істотної відмінності між контрольною та експериментальною групами. Найбільша позитивна динаміка в експериментальній групі зафіксована за інформаційним та соціальним критеріями, найменша – за поведінковим. У контрольній групі кількість студентів на кожному рівні прояву стану самотності залишилася майже незмінною.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання проблеми самотності студентів у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації. Перспективними вважаємо вивчення питань підготовки соціальних педагогів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації до роботи з подолання стану самотності студентів, розробку форм і методів організації такої роботи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гриценко В. А. Соціально-педагогічні чинники виникнення почуття самотності у підлітків / В. А. Гриценко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету : зб. наук. пр. – Чернігів : ЧДПУ, 2010. – Вип. 84. – С. 54–57.

2. Гриценко В. А. Феномени відчуження та самотності сучасної людини / В. А. Гриценко // Філософія і політологія в контексті сучасної культури / за ред. П. І. Гнатенко, О. С. Токовенко, В. О. Панфілова та ін. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2011. – Вип. 1. – С. 89–93.

3. Гриценко В. А. Психолого-педагогічні моделі подолання стану самотності студентів / В. А. Гриценко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка : зб. наук. пр. / гол. ред. М. О. Носко. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – Вип. 104. – С. 84–86.

4. Гриценко В. А. Деякі теоретичні підходи до вивчення самотності людини / В. А. Гриценко // Філософія і політологія в контексті сучасної культури / за ред. П. І. Гнатенко, О. С. Токовенко, В. О. Панфілова та ін. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2012. – Вип. 3. – С. 43–46.

5. Гриценко В. А. Уявлення українських та зарубіжних студентів про сутність понять “самотність” та “усамітнення” / В. А. Гриценко // Вісник ДНУ ім. О. Гончара / за ред. П. І. Гнатенко, О. С. Токовенко, В. О. Панфілова та ін. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2013. – Вип. 23. – С. 158–162.

6. Гриценко В. А. Вплив сім'ї на формування самотності старших підлітків / В. А. Гриценко // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” : зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 23. – С. 312–316.

7. Гриценко В. А. Переживання самотності й особливості духовно-емоційної та комунікативної сфер життя старших підлітків / В. А. Гриценко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. Л. П. Мельник, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2012. – Вип. XVIII. – С. 116–123.

8. Гриценко В. А. Відторгнення та переслідування підлітків однолітками як соціально-педагогічна проблема / В. А. Гриценко // Вісник Запорізького національного університету: педагогічні науки : зб. наук. пр. / гол. ред. Г. В. Локарева. – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2012. – С. 5–10.

9. Гриценко В. А. Опыт социально-педагогической работы с одинокими студентами / В. А. Гриценко // Психология образования в поликультурном пространстве / под. ред. В. П. Кузовлева, Н. В. Фединой, Н. А. Белканова и др. – Елец : Изд-во Елецкого гос. ун-та им. И. А. Бунина, 2014. – № 26. – С. 91–96.

10. Гриценко В. А. Результаты социально-педагогической работы с одинокими студентами вузов I-II уровней аккредитации в Украине / В. А. Гриценко // Личность, семья и общество : вопросы педагогики и психологии : сб. ст. по материалам междунар. науч.-практ. конф., (г. Новосибирск, 2014 г.). – Новосибирск : СибАК, 2014. – № 5 (40). – С. 144–151.

11. Гриценко В. А. Соціально-педагогічна робота із самотніми студентами / В. А. Гриценко // Соціальна робота в Україні: сутність, основні напрями, проблеми. Перспективи розвитку державної служби в умовах глобальних трансформацій соціополітичного простору України : матеріали Всеукр-ї наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2013. – С. 33–36.

12. Гриценко В. А. Залежність почуття самотності підлітків від особливостей родинного середовища / В. А. Гриценко // Kluczowe aspekty naukowej dzialalnosci – 2011: Nauka I studia : materialy VII Miedzynarodowej naukowopraktycznej konferencji. – Przemysl : [w. r.], 2011. – Volume 13. Psychlogia i socjologia. Filozofia. – S. 35–37.

13. Гриценко В. А. Вплив соціально-психологічних особливостей підліткового віку на формування самотності старших підлітків / В. А. Гриценко // Veda a vznik – 2011/2012 : materialy VIII mezinarodni vedecko-prakticka konference. – Praha : Publishing House “Education and Science”, 2012. – Dil. 23. Filosofie. – S. 55–59.

14. Гриценко В. А. Самотність як чинник аутоагресивної та суїцидальної поведінки підлітків / В. А. Гриценко // Veda a technologie: krok do budoucnosti – 2011 : materialy VII mezinarodni vedecko-prakticka konference. – Praha : Publishing House “Education and Science” s.r.o., 2011. – Dil. 12. Psychlogie a sociologie. – P. 35–39.

15. Гриценко В. А. Проблема самотності людини у сучасних зарубіжних дослідженнях / В. А. Гриценко // Реформування державної системи соціального захисту населення України. Правозастановчі та організаційні норми Закону

України “Про державну службу” / матеріали наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 26 квітня 2012 р.). – Дніпропетровськ : ДНУ, 2012. – С. 40–43.

АНОТАЦІЇ

Гриценко В. А. Соціально-педагогічні умови подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2014.

Дисертаційне дослідження присвячене проблемі подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації. Розкрито сутність і зміст понятійного апарату; проаналізовано соціально-педагогічні чинники виникнення стану самотності студентів; уточнено зміст поняття “стан самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації”. Проаналізовано сучасні програми подолання стану самотності студентів.

Обґрунтовано та впроваджено соціально-педагогічні умови подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації: мінімізація чинників виникнення стану самотності студентів у соціокультурному середовищі вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації; впровадження мультидисциплінарного підходу у соціально-педагогічній роботі із самотніми студентами; розробка та реалізація комплексної програми для студентської молоді, викладачів, батьків з подолання стану самотності студентів.

Розкрито організацію та методіку проведення експерименту, підтверджено ефективність впроваджених умов подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації.

Ключові слова: стан самотності, студенти, соціокультурне середовище, соціально-педагогічні умови, подолання стану самотності.

Гриценко В. А. Социально-педагогические условия преодоления состояния одиночества студентов высших учебных заведений I–II уровней аккредитации. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2014.

Диссертационное исследование посвящено теоретическим и практическим вопросам преодоления состояния одиночества студентов высших учебных заведений I–II уровней аккредитации. Раскрыта сущность и содержание понятийного аппарата; проанализированы социально-педагогические факторы возникновения состояния одиночества студентов: возрастные особенности студентов; жизненные кризисные обстоятельства; личностные особенности студентов (низкая самооценка, неуверенность в себе, застенчивость, неразвитость коммуникативных навыков); отсутствие достаточного количества и качества межличностных контактов со сверстниками, социальное отвержение студента

группой; характер семейных отношений, жизненные установки.

Уточнено содержание понятия “состояние одиночества студентов высших учебных заведений I–II уровней аккредитации” как социально-эмоционального явления, вызванного недостатком отношений студента со значимыми людьми, и сопровождающееся ощущением изолированности, ненужности и утраты. Состояние одиночества студентов представлено такими компонентами: когнитивный, эмоциональный, социальный и поведенческо-регулятивный.

Проанализирован отечественный и зарубежный опыт преодоления состояния одиночества студентов. Установлено, что в международной практике преодоление состояния одиночества студентов предусматривает работу с одинокими студентами одновременно в трех направлениях: развитие социальных навыков; изменение когнитивно-поведенческих установок и развитие навыков использования эффективных стратегий преодоления состояния одиночества. Доказано, что такими стратегиями преодоления состояния одиночества в отечественной и зарубежной практике являются социальное взаимодействие, эмоциональное реагирование и активное уединение.

Выявлены и охарактеризованы критерии и показатели состояния одиночества студентов: информационный (показателями которого выступают наличие у студента знаний о самооценности жизни, знание способов эмоциональной саморегуляции, осведомленность о стратегиях преодоления состояния одиночества, знание норм и правил успешной коммуникации); эмоциональный (проявляется через: эмоциональную стабильность, уверенность студента в себе, чувство нужности другим людям и позитивное отношение студента к пребыванию в одиночестве); социальный (показателями которого выступают доверительные отношения с одноклассниками и родителями, удовлетворенность общением с ними, общность интересов и взглядов с родителями, сверстниками и позитивные ожидания от социального взаимодействия); поведенческий (отражает умение эффективно использовать свободное время, саморегуляцию в преодолении состояния одиночества, способность конструктивно решать конфликты, налаживание и поддержание отношений со сверстниками и родителями). На основании критериев и показателей определены уровни проявления состояния одиночества студентов: низкий, средний, высокий.

Определены и обоснованы социально-педагогические условия преодоления состояния одиночества студентов высших учебных заведений I–II уровней аккредитации: минимизация факторов возникновения состояния одиночества студентов в социокультурной среде вуза I–II уровней аккредитации; внедрение мультидисциплинарного подхода в социально-педагогической работе с одинокими студентами; разработка и реализация комплексной программы для студенческой молодежи, преподавателей, родителей по преодолению состояния одиночества студентов.

Указанные условия внедрены посредством организации и проведения “часов саморазвития” студентов, встреч со старшекурсниками, экскурсий, посещения театров, кинотеатров, развлекательных центров, студенческой волонтерской группы, консультирования родителей; докладов, посвященных состоянию

одинокости студентов, семинаров и совещаний педагогов высших учебных заведений; определения функций и координации работы мультидисциплинарной команды по преодолению состояния одиночества студентов; информирования и консультирования педагогов, разработки конкретных тем бесед со студентами на воспитательных часах для кураторов и мастеров производственного обучения. Были реализованы комплексная программа, программа тренинга по преодолению состояния одиночества студентов, проведены тематические встречи со студентами, организован студенческий клуб.

Путем количественного и качественного анализа подтверждена результативность обоснованных социально-педагогических условий преодоления состояния одиночества студентов высших учебных заведений I–II уровней аккредитации.

Ключевые слова: состояние одиночества, студенты, социокультурная среда, социально-педагогические условия, преодоление состояния одиночества.

Gritsenko V.A. Social-Pedagogical Conditions of Overcoming College Students' State of Loneliness. – Manuscript copyright.

The thesis for the scientific degree of the candidate in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.05 – Social Pedagogy. – Boris Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2014.

The thesis is devoted to theoretical and practical issues of overcoming college students' loneliness. The essence and the content of conceptual apparatus are exposed; socio-educational factors of the state of students' loneliness are analysed, the concept of "state of college students' loneliness" is specified basing on an analysis of scientific sources. The current models, programs and approaches to the overcoming students' loneliness are analysed.

The social and pedagogical conditions of overcoming college students' loneliness are defined, validated and implemented: minimization of factors of students' loneliness in the socio-cultural environment of colleges; implementation of the multidisciplinary approach to the socio-pedagogical work with lonely students; development and implementation of the comprehensive program for students, teachers and parents on overcoming the college students' loneliness.

The organization and methodology of forming phase of the study and the results of the control experiment are revealed. The hypothesis of the study and the results of the work to overcome college students' loneliness are confirmed due to quantitative and qualitative comparative analysis.

Keywords: state of loneliness, students, socio-cultural environment, social and pedagogical conditions, overcoming of the state of loneliness.